

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

8/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi

Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

4-jild, 8-maxsus son (Oktyabr, 2024). - 240 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Maxmudov Bezzod Xamidovich

QORAXONIYLAR DAVLATINI XRONOLOGIK DAVRIGA OID FIKR-MULOHAZALAR 9-15

Yakubov O'tkir Shermamatovich

SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA JAMOALASHTIRISH SIYOSATI VA

DEMOGRAFIK JARAYONLAR 16-20

Ahmedova Dilafruz Xusan qizi

МАКТУБЛАРДА ҚЎҚОН–ХИВА ХОНЛИКЛАРИ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ

АКС ЭТИШИ (XIX АСР) 21-27

Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich

SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SURXON VOHASI IQTISODIY HAYOTIDA TEMIR YO'LLARNING

O'RNI 28-32

Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Bo'ronov Ismoiljon A'zamjon o'g'li

КИТОВАТ SAN'ATI 33-36

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Машарипов Озод

ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА КОМПЛЕКС ИШЛАБ ЧИҚАРИШ

ҲИСОБИНИНГ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 37-51

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Rajabov Alisher Shavkatovich

MIRBOVO NAQSHBANDIY YASHAGAN DAVRDAGI IJTIMOIIY VA

MA'NAVIY MUHIT 52-55

Saidkulov Nuriddin Akramkulovich

BARQARORLIK MASALALARI: MUAMMOLAR, TALQINLAR VA YECHIMLAR 56-60

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Джалилова Сарварой Мехрожовна

ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ СЕМАНТИКИ ЦВЕТА В ФРАЗЕОЛОГИИ

УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА 61-66

Mirzakamolova Sadoqatxon Sayidaxmadovna,

SIYOSIY NUTQDA SAMIMIYLIK 67-72

Saidova Nodira Djahangirovna,

INGLIZ TILIDAGI YONG'IN XAVFSIZLIGIGA OID ATAMALARNI TASNIFLASH 73-77

Sulaymonov Bobir

ZAMONAVIY LUG'ATSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA TERMINOLOGIYASI 78-83

Faxriddinova Dilfuza

TABRIK NUTQIY AKTI HAQIDA 84-87

Xusainova Zebo Ikramovna
RUS, INGLIZ TILI MADANIYATINI TASHUVCHILARINING DIALOGIDA NUTQ ETIKETINING PRAGMATIK VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARINING NAMOYON BO‘LISHI 88-94

Karimova Vasila Vahobovna
“GENDER” – UMUMILMIY VA LINGVISTIK KATEGORIYA 95-99

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Фазилов Фарход Маратович
АНАЛИЗ ВОПРОСОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 100-112

Bobomurodov Farxod Boymurotovich
TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATIDA INSON HUQUQLARI, ERKINLIK LARI VA QONUNIY MANFAATLARINI HUQUQIY TA’MINLASHNING RETROSPEKTIV TAHLILI 113-123

Халиқулов Комолиддин Носирович
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 124-129

Салимова Диёрахон Бахтиёржон кизи
ЛИЦА, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИЕ ВОЗДУШНУЮ ПЕРЕВОЗКУ ПО ДОГОВОРУ ВОЗДУШНОЙ ПЕРЕВОЗКИ 130-135

Очилов Шермат Рашидович
ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ ВА САМАРАДОРЛИГИ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР ТАҲЛИЛИ 136-149

Abdullayeva Nodira Odil qizi
OILAVIY (MAISHIY) ZO‘RAVONLIK DAN NIMOYALASH HUQUQINING IJTIMOIIY-HUQUQIY TUSHUNCHASI VA MANBALARI 150-156

Одилов Муҳаммадрашодхон
КОРРУПЦИЯВИЙ ЖИНОЯТЛАР ОБЪЕКТИ ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР 157-161

Ҳасанов Муҳриддин Ўроқбой ўғли
МЕХНАТ ОРГАНЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ОИД ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРИНИ БАРТАРАФ ҚИЛИШ БЎЙИЧА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ 162-170

Rahmonov Jaloliddin
XXI ASRDA INVESTORLAR HUQUQLARINI NIMOYA QILISHNING RIVOJLANISHI: DAVLAT SUVERENITETI VA INVESTORLAR MANFAATLARINI MUVOZANATLASH 171-176

Камилов Ойбек Хамиджонович
Глобальные тенденции студенческой мобильности в контексте теорий миграционных исследований 177-182

Азизов Ниғмонжон Пардаевич, Абдуллаев Ғайратбек Ғайбуллаевич
МАНУ ҚОНУНЛАРИДА ЖИНОЯТ ВА ЖАЗО МАСАЛАЛАРИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ 183-187

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Абутова Зульфия Жадигеровна
ПРИМЕНЕНИЕ ПЛАТФОРМЫ КАНООТ! В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ 188-195

<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> ПОСТРОЕНИЕ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА ТРИАТЛОНИСТОВ НА ЭТАПЕ СПОРТИВНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В ГОДИЧНОМ ЦИКЛЕ ПОДГОТОВКИ	196-202
<i>Jabborova Dilafro'z Ismatullo qizi</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ESP TALABALARI YOZUV KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI	203-206
<i>Tursunov Adizjon Nurali o'g'li</i> BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH DARAJALARI VA BAHOLASH MEZONLARI	207-212
<i>Naimova Durdona Soxibovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KO'ZI OJIZ VA ZAIF KO'RUVCHI BOLALAR TA'LIM TIZIMI	213-217
<i>Hamroyeva Sevara Nasriddinovna, Izbosarov Baxriddin Faxriddinovich</i> "BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINI STEM TA'LIMI DASTURI ORQALI O'QITISHDA EKSPERIMENT VA NAZARIY ASOSLARDAN FOYDALANIB O'QITISH METODIKASI" (MOLEKULALARNI TEZLIKLAR BO'YICHA TAQSIMOTI) MAVZUSI MISOLIDA)	218-222
<i>Shotemirov Sanjar Xolmo'min o'g'l</i> SHAXS NUTQIY FAOLIYATINING PEDAGOGIK VA METODOLOGIK TAHLILI	223-227
<i>Мустафоева Дурдона Асиловна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА	228-234
<i>Xoliqova Nargiza Abduvaliyevna</i> TALABALARNING TEXNIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH ASOSLARI	235-239

Received: 10 October 2024
Accepted: 15 October 2024
Published: 25 October 2024

Article / Original Paper

CLASSIFICATION OF TERMS RELATED TO FIRE SAFETY IN ENGLISH

Saidova Nodira Djahangirovna,

Tashkent region Qibray district secondary education school №1, English teacher
Tashkent textiles and light industry Institute,
independent researcher
E-mail: nodira1289@mail.ru

Abstract. The article discusses problematic terms in the translation from English to Uzbek, which is most commonly used in the field of fire safety, which is the main goal of the study. At the same time, word-making methods, word-making classification are given with the results of research using examples. At the end of the article, scientific and theoretical conclusions are given.

Keywords: terminology in English, Uzbek, fireproof, classification, method, word structure.

INGLIZ TILIDAGI YONG'IN XAVFSIZLIGIGA OID ATAMALARNI TASNIFLASH

Saidova Nodira Djahangirovna,

Toshkent viloyati Qibray tumani 1 o'rta ta'lim maktabi ingliz tili o'qituvchisi,
Toshkent yengil sanoat va to'qimachilik instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqolada tadqiqotning asosiy maqsadi bo'lgan yong'in xavfsizligi sohasida eng ko'p qo'llaniladigan ingliz tilidan o'zbek tiliga qilinadigan tarjimadagi muammoli atamalar muhokama qilinadi. Shu bilan birga so'z yasash usullari, so'z yasash klassifikatsiyasi misollar yordamida tadqiqot natijalari bilan beriladi. Maqolaning so'ngida ilmiy-nazariy xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: ingliz, o'zbek tillardagi terminologiya, yong'in xavfsizligi, klassifikatsiya, usul, so'z yasalishi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI8Y2024N12>

Kirish. Bugun dunyo shiddatli tarzda o'zgarayotgani hech kimga sir emas. Shiddat bilan rivojlanayotgan zamonamizda insonlardan har bir narsaga ulgurish, barcha sohadagi yangiliklardan xabardor bo'lish, ilm – fan yangiliklardan vaqtida xabardor bo'lish, hamda ulardan unumli foydalanish talab etilmoqda. So'nggi yillarda respublikamizda har bir jabhada islohotlar olib borilishi natijasida sezilarli darajada o'zgarishlarga erishildi, yong'in xavfsizligi sohasi ham bundan mustasno emas. Tahlillar davomida shu narsa ma'lum bo'ldiki, O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan buyon yong'in xavfsizligi sohasida bir qator islohotlar olib borilib, tizim yildan-yilga takomillashtirib kelingan. Favqulodda vaziyatlar hozirgi kunda nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyoda asosiy sohalardan biri hisoblanar ekan, uni chuqurroq o'rganish, chet el mutaxassisleri bilan tajriba almashish asosiy dolzarb

muammolardan hisoblanadi. Sifatli kadr yetishtirish, dunyoning rivojlangan davlatlari qatorida tengma-teng harakat qilish uchun chet tilining o'rnini tasavvur etib bo'lmas darajadadir. Shu sababli hozirgi kunda har bir sohada chet tilini o'rganish asosiy masalalardan biri deb aytsak hech mubolag'a bo'lmaydi. Bu borada yong'in xavfsizligi vakillari ham ingliz tiliga chet tili sifatida ko'plab murojaat qilmoqdalar. Shuni inobatga olish joizki, ayni kunlarda favqulodda vaziyatlar sohasida faoliyat yuritib kelayotgan kadrlar ham tajriba oshirish va almashish borasida, chet davlatlariga borib yangiliklardan o'rganib kelmoqdalar va amaliyotga tatbiq etmoqdalar.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodlar. Til inson muloqotining eng muhim vositasi sifatida xizmat qiladi. A. Reformatskiyga ko'ra tilsiz insonlar o'rtasida aloqa o'rnatish bu o'ta mushkul vazifalardandir va insonlar o'rtasidagi muloqotsiz jamiyat ham bo'lishi tasavvur qilib bo'lmaydigan holatlardan biridir [1;536-b.]. Tilsiz fikrlash, voqelikni anglash mumkin emas. Shu borada shuni alohida ta'kidlash lozimki yong'in – texnik alohida yondashuvni talab qiladigan murakkab va mashaqqatli ish materiallar hamda maxsus bilimlarga ega bo'lish, shu bilan birga “yong'in xavfsizligi” mavzusi va tegishli terminologiyani bilish demakdir. Zyukova A.S. o'z maqolasida aytib o'tganidek yong'in-texnik terminologiya har qanday milliy tilning texnik terminologik tizimlarining ajralmas qismi hisoblanadi [6; 32-33-b.]. Turli xil ekstralingvistik va lingvistik omillar ta'sirida atamalar yong'in ishlari murakkab, dinamik ravishda shakllanadi ishlaydigan tizim. Yong'in-texnik leksik birliklarni tarjima qilishda duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklardan biri bu tarjimada o'zgaruvchanlik va unifikatsiyaning yo'qligi deb hisoblanadi. Undan tashqari ko'pgina tadqiqotchilar ham texnika terminologiyasi haqida o'z fikrini bildirib, turli xil ekstralingvistik va lingvistik omillar ta'sirida yong'in xavfsizligiga oid murakkab atamalar, dinamik ravishda shakllanib ishlaydigan tizimdir deya o'z fikrlarini berib o'tganlar [5; 19-20-b.]. Buni tashqi omillar orasida so'z boyligini doimiy ravishda to'ldirish deb atash mumkin bu hol esa yong'in xavfiligi fanining rivojlanishi bilan parallel ravishda sodir bo'ladi, shuningdek ko'plab tadqiqotlarda ko'rsatilishicha tabiat hamda fanlarning bir-biri bilan natijasida yangi atamalar bilan boyitish va boshqa atamalardan qarz olish zarurati ham kuzatiladi.

Natijalar va muhokama. Qiyoslanayotgan tillarda mavjud yong'in xavfsizligi terminlari tahlil etilganda, asosan mutaxassis kadrlar tayyorlash rus tili yordamida olib borilayotganligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Shu bilan birga, ilmiy tadqiqot ishlari tahlil qilinganida tadqiqotlar ham asosan rus tilidagi manbalardan foydalanib kelinayotganligi, rivojlangan davlatlarning ingliz tilidagi ilmiy uslubiy ishlaridan kam foydalanishlari va texnika fanlarida o'ziga xos murakkab terminlar ishlatilishi, ularning bugungi kunda ingliz-o'zbek tillaridagi lug'atlari mavjud emasligi ma'lum bo'ldi. Soha yo'nalishida texnik terminlar tarjimasiga bag'ishlangan lug'at yoki adabiyotlar mavjud bo'lmaganligi bois internetda mavjud tarjimonlar, “Google” tarjimoni yordamida so'z yoki gaplar tarjima qilib kelinadi. Misol uchun ayrim so'zlar ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinganida sohada qabul qilingan so'zlarni emas balki boshqa so'zlarni bermoqda. Misol tariqasida, — “Fire” so'zini online lug'at “olov” degan tarjimasini beradi, lekin soha xodimlari ushbu so'zni “yong'in yoki alanga” deb qabul qilgan yoki “source of fire” so'z birikmasini oladigan bo'lsak google tarjimon “olov manbai” degan tarjimoni beradi lekin ushbu soha vakillari tomonidan ushbu so'z o'rniga yondirish manbai degan atamani ishlatish qabul qilingan.

Ommaviy axborot vositalarida berilgan ochiq manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki Favqulodda vaziyatlar vazirligi tizimi xorijiy davlatlar bilan yaqindan hamkorlik aloqalarini o'rnatganligi to'g'risidagi ma'lumotlar kam emas, bu holda maxsus terminologiyani bilish va to'g'ri qo'llash talablarning asosiy va ajralmas qismlardan hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlar haqida gap ketganda shuni tilga olish joizki, terminologiya sohasida professional terminologiya maxsus bilimlarni uzatish va qabul qilish vositasi sifatida asosiy o'rinda turadi. Shu sababli, ingliz tilidagi yongin xavfsizligiga oid terminologiyani tahlil qilish joiz deb ko'rildi.

Ingliz tilidagi yong'in xavfsizligi terminologiyasi, shakllanish usuliga ko'ra quyidagi turlarga ajralishi mumkin:

1. Birikmalar – ikki yoki undan ortiq so'z yoki atamalarni (yoki ularni asoslarini) bitta yangi atamaga birlashtirish orqali yangi so'z shakllanadi. Misol uchun: smoke-free (tutunsiz) – smoke (ot)+ free (sifat), **fireground** (yong'in joyi) – yong'in(ot) + ground (ot), **downgrade** (pasaytirish) – down (ravish)+grade (ot);

2. Konversiya – mavjud bo'lgan so'z yoki atamaning boshqa so'z turkumiga oid yangi so'z orqali yangi termin shakllanadi. Misol uchun: fire(fe'l)- yong'in chiqmoq – fire (ot) – yong'in yoki alanga, burn (fe'l) – kuyamoq – burn (ot) – kuyish, flash (fe'l) — chaqnamoq – flash (ot) – chaqnamoq;

3. Suffiksatsiya – so'z o'zagiga qo'shimcha qo'shish orqali yangi so'z hosil qilish. Misol uchun: **extinguisher** (birlamchi yong'in o'chirish vositasi) – fe'ldan ot hosil bo'ldi, **flammable** (yonuvchan) – otdan sifat hosil bo'ldi, **wreckage** (vayrona) – fe'ldan ot hosil bo'ldi;

4. Affiksatsiya –so'z o'zagiga lotin va grek tillaridan olingan prefix va suffikslarni qo'shish orqali yangi bir so'zli atamalar yaratish. Misol uchun: **safety**(xavfsizlik), **readiness** (tayyorgarlik) – holat va sifat qo'shimchalari (-ty, -ness), **measure** (o'lchov), **pressure** (bosim) – ilmiy tushuncha qo'shimchalari (-ure, -sure);

5. Prefiksatsiya – so'zga prefikslar qo'shish orqali, bunda prefikslar so'z o'zagiga emas balki butun so'zga qo'shiladi. Misol uchun: charge (zaryadlamoq) – **discharge** (to'kib tashlamoq), caution (ehtiyot) -**precaution** (ehtiyot chorasi);

6. Qisqartmalar – qisqartmalar orqali yozma nutqdagi ba'zi murakkab formadagi alohida elementlar tushuniladi. Misol uchun: **ES** — **Emergency Situation** (Favqulodda vaziyat), **PFE** — **Powder Fire Extinguisher** – **kukunli o't o'chirgich** va h.k.;

7. Terminologik so'z yasalishi – predlog yordamida bir-biriga bog'langan ikki yoki undan ortiq so'zlarning semantik integral birikmalari.

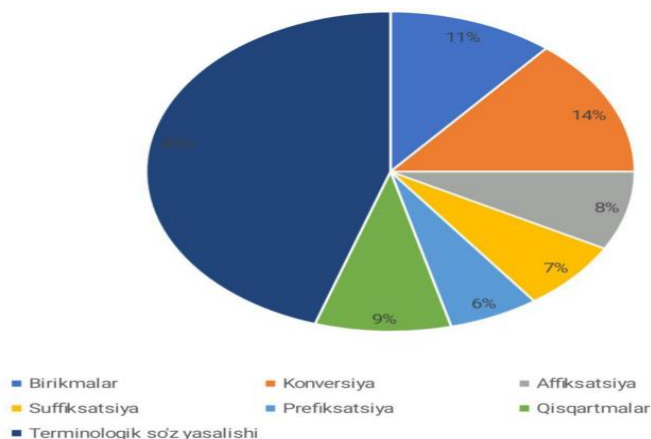
a) **Adj+N** (Sifat+ot): **danger period** —yong'inga xavfli davr, **gas attack** —gazlar yordamida yong'inni o'chirish, **safe access** — xavfsiz kirish.

b) **Adj+ N+N** (sifat+ot+ot): **fabric fuel tank** —matoli yoqilg'i sig'imi, **radiant energy source** — nurli energiya manbai.

c) **Adj+Adj+N** (Sifat+sifat+ot): **halogenated extinguishing agent** — galogenli yong'in o'chirish vositasi, **early warning detector** — yong'in xabarlagichi.

d) **N+N** (ot+ ot): **danger of smoke** — tutun xavfi, **fire conditions** — yong'in sharoiti, **fire loss** — yong'in oqibatidagi zarar.

e) *N+N+N* (ot + ot + ot): **halon fire extinguisher** —uglikislotali o't o'chirgich, **fire prevention regime** – yong'inga qarshi himoya texnik uskunalari.

1-rasm. Yong'in xavfsizligiga oid atamalarning so'z yasalish usullari

Tadqiqotda shu narsa aniqlandiki, o'rganilayotgan terminologiyada xorijiy tillardan olingan ko'pgina so'zlar mavjud. Bu albatta ijobiy chunki xorijiy so'zlardan foydalanish orqali nafaqat so'z boyligi ortadi balki yangi elementlar ham paydo bo'ladi, ya'ni asl terminologiya to'ldiriladi va aniqlashtiriladi. Ba'zi misollarni ko'rib chiqishimiz mumkin, **alarm** (tashvish signali)— italyanча *allarme* "Qurolga!"; **to isolate** (izolyatsiya qilish) — italyanча *isolato* "alohida qilish"; **disaster** (falokat) — italyanча *disastro* "baxtsiz yulduz ostida"; **halogen** (galogen) — grekча *hals* "tuz" u *genes* "tug'ilgan" **cord** (qutqaruv arqoni) grekча *khorde* "arqon"; **energy** (kuch, energiya) — grekча *energeia* "energiya" kabi so'zlar boshqa tillardan ingliz tiliga kirib kelib, yangi ma'nolar yaralgan. 1-rasmda yong'in xavfsizligiga oid so'z yasalishi usullarini foizlarda ko'rishimiz mumkin.

Xulosa. Olingan tadqiqot natijalaridan xulosa qilishimiz mumkinki, yong'in xavfsizligi sohasidagi yangi atamalarni hosil qilishning eng asosiy usuli bu terminologik so'z birikmalardir. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, ingliz tilida yong'in-texnika fanining terminologiyasini shakllantirish ushbu ilmiy sohaning mustaqil maqomi rasman tan olinishidan ancha oldin boshlangan. Uzoq davrlar mobaynida, leksikografik ma'lumotlarga ko'ra yong'in fanining lug'ati amaliy xarakterni ko'rsatdi. Bu shuni ko'rsatadiki, ushbu soha vakillari nafaqat obyektни aniqlashni xohlaydilar balki atamaning ma'nosini to'liq yetkazish xususiyatlarini o'ziga xosligini ham inobatga olgan holda tushunishni ma'qul ko'radilar. Chet tillarini o'qishda turli xil lug'atlardan foydalanmaslikni iloji yo'q. So'zlarni o'rganish samarali bo'lishi uchun asosiy mazmunga e'tibor qaratish muhim. Eng avvalo, bitta so'zning har xil kontekstdagi izohli ma'nolarini o'rganish zarur. Shu orqali o'rganayotgan odam o'rganilayotgan narsa haqida to'liq tushunchaga ega bo'ladi. Shu bilan birga, qo'shimcha konstruktorlar (modal fe'llari) dan foydalanish ham atamaning to'g'ri ishlatilishini ko'rsatadi, ham so'z boyligini kengayishiga ham o'z hissasini qo'shadi. Hozirgi vaqtda yong'in xavfsizligi sohasiga oid inglizcha atamalar yetarlicha o'rganilmagan. Bu soha vakillari ingliz-o'zbek, o'zbek-ingliz lug'atlariga ehtiyojlari borligini, yong'in xavfsizligi sohasiga oid hujjatlarda xatolar va nomuvofiqliklarga tez-tez duch kelish mumkinligini hisobga olgan holda bu soha kadrlariga elektron lug'at zarur deb xulosa qilish mumkin.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Реформатский А. А. Введение в языкознание. Изд. 5-е, испр. М.: Аспект Пресс, 2014. 536 стр. ISBN 9785-7567-0377-1. (Introduction to linguistics)
2. Jumayeva S. Xolliyev I. Rahmatova O. "English-Uzbek dictionary" Tashkent 2019, 5-91 betlar (English-Uzbek dictionary)
3. Teresa Cabre Castellvi "Terminology" Philadelphia John Benjamins publishing company 2003, p 8-9
4. Robert Dubuc "Terminology: A Practical Approach" Linguattech, 1997, p 65-70
5. А.Ю.Шувалова "Классификация англоязычных терминов пожарной безопасности" Омский научный вестник. Серия "Общество История. Современность" № 4. 2017 19-21стр (Classification of English fire safety terms)
6. Зюкова Анна Станиславовна "Некоторые особенности перевода пожарно-технических терминов", Universum, 2021 32-33стр (Some peculiarities of fire-technical terms translation)

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/8 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).